

Däli Fuat paşanyň ogly Fuat beýiň batyrlygy agdarlyşykçy Müsüri nädip başagaýlyga saldy?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Däli Fuat paşanyň ogly Fuat beýiň batyrlygy agdarlyşykçy
Müsüri nädip başagaýlyga saldy? DÄLI FUAT PAŞANYŇ OGLY FUAT
BEÝIŇ BATYRLYGY AGDARLYŞYKÇY MÜSÜRI NÄDIP BAŞAGAÝLYGA SALDY?

Hulusi Tugaý Fuat beý

Däli Fuat paşa asly čerkezlerden bolan osmanly paşasydy.

Eger biriniň asly čerkez bolsa, şolar ýalam uly wezipä ýeten
bolsa, ondan hiç haçanam iliňkä meňzeş özünü alyp barmagyna
garaşyp bolmaýardы.

Čerkezleriň özboluşly batyrgaýlygy we doğruçyllygynyň nyşany
hökmünde patyşanyň daş-toweregindäki döwürleýin ýallakçylaryň
tersine, dogry hasaplaýan pikirini çekinmezden aýdyp
bilyändigi sebäpli oňa «däli» diýlipdir.

Soltan Abdylhamyt oňa 1902-nji ýyla çenli sabyr edip gezenem

bolsa, ahyrynda olam ejizläp ony Şama sürgüne ýollapdyr.

• **Ogly Abdynasyra hetdini tanadypdy**

Däli Fuat paşanyň ogly Hulusi Tugaý Fuat lukman bolan stambully žentlmendi.

Ol Mahmyt Şewket paşa, Said Halim paşa, Talat paşa ýaly belli şahsyyetleriň dilmaçlygyny eden, şol bir wagtyň özünde döwlet terbiyesini alan diplomatdy.

Köpler ony Balfura ýazan meşhur jogap hatyndan tanaýar:

«Mustapa Kemala «garakçy» diýmek üçin näme tutarygyňz bar? Siziň özüňiz Türkiýede ýaşap geçen ähli garakçylardan has erbet hereket etdiňiz. Ol siziň ynanyp bolmajak hereketleriňize, uruşmakdan ýadan ýurduň talaňçylykly meýilnamalaryňza garşıy ähli güýjüni toplap sarsmajak erkera da bilen azatlygyny gazaňmak üçin ýeke-täk adam kimin aýaga galmagyna ýol açypdy.

Bu zoňtar aýyplamaňza parlanentiňizde we imperialistik metbugat organlaryňzda şolar ýalak halanýan hemişeki ikiýüzliliğiňize garşılyk berip, basybalyjylygyňzyň Türkiýä hiç hili zyýan ýetirmändigini aýtmaga gaýratyňz çatarmyka?

Size bolşuňzyň gysgaça mazmunyny aýdyp bereýin. Aýdýan zatlarym haýsydyr bir ýagdaýda çisirilen ýaly bolup görünse-de, ýagdaýyňz size özüňizi gözden geçirip, meniň bärde aýdyp biljeklerimden has köpüsini bilme mümkünçiliginı berer...

Ýeke günäleri size garşıy watançylyk goragyny alyp baran saýlama esgerlwri Malta sürgün edip, özüňizi masgaraçylykly ýagdaýa saldyňyz. Ýurduň içerki işlerine goşuldyňyz. Harbydeňiz flotiliýasynyň toplarynyň ýaragsyz şäheriň depesine ýagdryrandan soň Mejlisi ýatyrdyňyz, ministrlilikleri bulap taşladyňyz, haýynlary iş başyna getirdiňiz.

Yzyndanam Daşary işler ministrligiňizde taýýarlanan masgaraçylykly Sewr ýaraşyk şertnamasyna gol çekdirmek üçin telbe mesopotamiýalydan, masgarabaz albandan, agyp-dönüp duran ermeniden ybarat we hukuk taýdan wekilçilik güýji bolmadyk delegasiýany düzmegi başardyňyz. Soňky wagtlarda dünýä üç döwletiň – imperialistik Russiýanyň, Germaniýanyň, Awstriýanyň

daşary işler ministrlilikleriniň arhiwleriniň mazmunyny öwrenme mümkünçiliginı edindi.

Ýakyn geljekde Angliýada hakyky İşçiler partiýasynyň iş başyna gelip, Daşary işler ministrligiňizdäki maglumatlary-da size olary ýok etmäge salym bermezden dünýä jemgyýetçiligine mälim eder diýip umyt edýärис. Diňe şonda siziň hilegärçilikli propogandaňyzyň esasyňyň ýalan-ýaşryklardan ybarat mähnet gurluşynyň çagşamagy bilen bütün dünýä, iň sada göwünli adamlara çenli ikiýüzliliğiniziň näderejede haýran galdyrarlyk ölçeglede barandygyna göz ýetirer, sizi hakyky we ugursyz ýüzüñizde görerler.

Gresiyalylary Izmire ýerleşdirip, flotiliýaňyzyň saýasynda otuz alty sagatlap gorkunç gyrgynçlyklary amala aşyrmagyna rugsat berdiňiz. Wenizelosyň peselişi Türkiýäni bihaýaçylykly ýaragsyzlandyrandan soň grekleriň Türkiýäni basyp almaklaryny ýola goýmak bilen çäklenmändigiñizi, ýurдумызы dargatmagy dowam etdirmekleri üçin olara pul we ýarag berendigiñizi-de ýüze çykardy.

Atışygy bes etmek hakdaky ylalaşyga gol çekilenden bäri iki ýyl geçenem bolsa, Stambulda henizem urha-urlyk dowam edýär. Stambul şäheri uly betbagtçylygy başdan geçirýär. Biçäre adamlary, syrkawlary, uruşda dul galan aýallary we ýetim çagalary goş-golamlaryny almaga-da rugsat bermän, öýlerinden çykaryp, köçelere zyñyp, döwülen, zaýalanan ýa-da ogurlanan emläkleri üçin ýeke köpüğem töläňzok».

kitapcy.ru

Emine hanym we Faruk patyşa

Hatyň özi we döreden täsiri başga makalanyň temasy bolandygy sebäpli hazırlıkçe şu ýerde saklanalyň.

Fuad Hulusi Tugaý müsür hanedanynyň wekili Faruk patışanyň garyndaşyndan Emine hanym bilen durmuş gurupdy.

Emine Hanym Faruk patışanyň çykanydy.

Faruk patyşa türklere dostluk gözü bilen garaýan patışady.

Fuat beý köşgүň körekeni bolmak bilen birlikde, Türkiye respublikasynyň Müsürdäki adatdan daşary we doly ygtyýarly ilçisidi.

Şol wagt Müsürde hadysalar tiz-tizden üýtgüp durdy. Fuat beý özünü bu hadysalaryň içinden tapdy.

• **Azat ofiserleriň döwlet agdarylyşygy**

1948-nji ýylyň uruşynyň Ysraýyla garşıy ýeňliše uçralmagynda iňlisler aýgytlaýy rol oýnapdy, emma «azat ofiserler» Faruk patışany esasy günükär hasaplaýardylar.

1952-nji ýylyň 25-nji ýanwarynda bolup geçen waka sabyr käsесини püre-pür edip taşlan iň soñky damja boldy.

Soñra ady «Azatlyk» manysyny berýän «Tahrir» diýip üýtgedilen «Ysmaýylyýa» meýdanynda iňlis esgerleri müsür polisiýasynyň üstüne ok ýagdyrdy.

Altan Tan «Ýakyn gündogar depderi -19: Müsür we Jemal

Abdynasyr» atly makalasynda wakany şeýle gürrüň berýär:

«1952-nji ýylda iňlisleriň Suweýş kanalynyň töweregindäki hereketine nägilelik bildiren Ysmaýylyýa halky iş taşlaýylara we demonstrasiýalara başlady.

1952-nji ýylyň 25-nji ýanwarynda Ysmaýylyýada iňlisleriň oka tutuşlygynda ellä golaý müsürli polisiýa işgäriniň öldürilmegi, segseniniň ýaralanmagy 200-iniňem iňlisler tarapyndan ýesir alynmagy bilen bütin ýurtda uly haý-haýly wakalar bolup geçdi.

Ertesi 26-jy ýanwarda Kairde üýsen uly halk köpcüligi iňlislere degişli banklary, otelleri, dükanlary, gijeki klublary, uçar kompaniyasy, lokallary we şoňa meňzeş ähli edara-kärhanalaryny ýakdy.

Bu wakalaryň dowamynda dokuzy iňlis, hemi 26 adam wepat boldy, 500-den gowrak adam ýaralandı, 700-den gowrak jaýlar we edara binalary ýakylyp-ýkyldy. Faruk patyşa demonstratlary köşeşdirmek üçin premýer-ministr Nahhas paşany wezipesinden boşatdy».

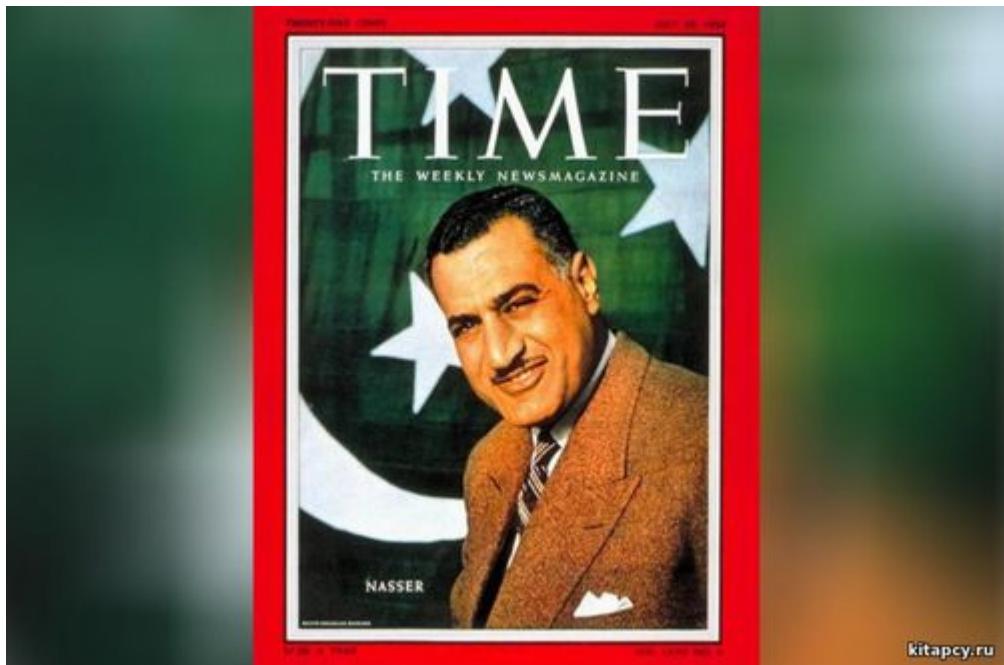

Faruk patyşa

Şu wakalardan soñ 22-nji iýuldan 23-nji iýula geçilen gjede «Azat ofiserler» hereketi häkimiýeti ele geçirdi.

Daň atýança Faruk patyşanyň köşgi müsür goşuny tarapyndan

gabaldy we ucharlar pessaý uçuş etmäge başlady.
 Faruk patyşa az wagtyň dowamyn da tagty ýaňy iki ýaşan ogluna tabşyrýandygyny aýdyp, şäherden çykdy.
 Faruk patyşa tagtdan el çekensoň haýal etmän Rewolýusion sowet guruldy we Muhammet Nejip ýurduň täze baştutany boldy.
 Agdarylyşykçylar Türkýäniň goldawyny almak üçin Fuat beýiň gapysyny kakdy. Fuat beý bolsa olara şu taryhy jogabyны berdi:
– Amala aşyran bu döwlet agdarylyşygyňz bilen Müsüriň başyna itiň gününi saldyňyz! Özüñizi Napoleondyr öydýärsiňiz, emma siz şolam dälisiňiz. Soňuňyz Napoleondanam beter bolar.

Araplaryň milli gahrymany Jemal Abdynasyr
 Mundan soň agdarylyşykçylar türk ilçisi «islenmeýän adam» yqlan etdi.

Aýratynam Emine hanymy nyşanalayán bilasty zarisowkalar we agdarylyşyklaryň biperwaý hereketleri Däli Fuat paşanyň ogly tasdan tas däliredip taşlapdy.

1954-nji ýylyň 2-nji ýanwaryna gelinende kyýamat gopdy. Fuat beý birdemde Müsüriň gahrymany yqlan edilen we el üstünde saklanýan täze lideri Jemal Abdynasyryň elini gysmaýsy ýaly, onuň göni gözüniň içine seredip we hemmeler eşider ýaly edip: «Müsüri ne günlere saldyň!» diýip bildi.

Müsür hökümeti Fuat beýden 48 sagadyň içinde ýurtdan çykmagy talap etdi we şu wakadan soň Türkýäniň häkimiýet başyndaky

Demokratik partiýasynyň Müsür bilen gatnaşyklary doly kesilmegiň băriýanyna geldi.

Fuat beý 1967-nji ýyla çenli uzak we sagdyn özür sürdi.

Agdarylyşykçylaryň biedepligine göz ýumman, hut kakasynyň at-owazasyna mynasyp hereket etdi.

Stambula gaýdyp gelende Daşary işler minustri Fuat Köprüli başlyklaýyn, döwlet apparaty tarapyndan gahryman kimin garşıylandy.

Ol ömrüniň ahyryna çenli mertebeli atanyň mertebeli ogly bolup ýaşady...

Mehmet MAZLUM ÇELIK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Şenbe, 09.03.2024 ý. Taryhy makalalar